

קהילות וקהלים

מלאני רייד היא עיתונאית, בעלת טור קבוע בטיימס הלונדוני. היא משותקת מצווארה ומטה, אך רחמים עצמיים הם ממנה והלאה – כדי כך ששמו של הטור שלה הוא "עמוד השרדה" (באנגלית), אותה מילה משמשת לטור בעיתון ולעמוד). ב-4 בינואר השנה היא סיפרה כיצד היא, בעלה ואחרים בכפר הסקוטי שלהם קנו פונדק ישן כדי להפוך אותו לפאב ולמרכז קהילתי; לנכס שכונתי משותף.

משהחלו במלאכה נוצרה דינמיקה נפלאה. רבים מתושבי המקום נידבו את שירותיהם כדי לעזור בהקמת המרכז ובאחזקתו. "שני מוזיקאים קלאסיים ידועים מנקים לנו את השירותים ומפנים שולחנות. כברמנים מתפקדים פסלים, פועלי בניין, כמרים חילונים, קציני צי סוחר, סבתות, מנהלי משאבי-אנוש וסוכני נדל"ן... מנכ"לים בגמלאות חותכים בולי עץ לאח, אנשים בני שבעים ומשהו ממלצרים, מהנדסים בודקים קירות פנימיים לשבירה, ובעלי מלאכה מתקנים מרזבים סתומים".

המקום לא רק נעשה למרכז קהילתי; הוא הזריק אדרנלין בחיי הכפר. אנשים מכל הגילים באים אליו לשחק משחקי חברה, לשנות, לאכול ולהשתתף באירועים מיוחדים. מגוון עשיר של שירותים ופעילויות קהילתיים צמח סביבו. רייד מדברת על

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

"האלכימיה של מה שאפשר להשיג בכפר כשכולם מתקבצים סביב מטרה משותפת".

כאדיבותה ציטטה מלאני במאמרה דברים שלי על הקסם ההופך "אני" ל"אנחנו": "כשאתם בונים בית יחד... אתם יוצרים דבר גדול הרבה יותר ממה שכל אחד מכם ומהאנשים שתשכרו יכול לעשות לבדו". הספר שכתבתי על הנושא, 'הבית שאנו בונים ביחד', קיבל את השראתו מפרשת השבוע שלנו ומשמה, ויקהל. זהו המדריך של התורה לבניית קהילה.

התורה עושה זאת ברמיזה. היא משתמשת בשורש אחד, קה"ל, ואפילו באותו רצף-אותיות, "ויקהל", בשינוי ניקוד, כדי לתאר שתי פעולות שונות לגמרי. האחת מופיעה בפרשת השבוע שעבר, כי תישא, בפתחת הסיפור על חטא העגל. "וַיִּרְא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר, וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ" (שמות לב, א). הפעם השנייה היא הפסוק הפותח את פרשתנו: "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּם" (לה, א).

שתי התקהלויות, שני פעלים דומים. "ויקהל העם", בבניין נפעל, כלומר העם נקהל; "ויקהל משה", בבניין הפעיל, כלומר משה הקהיל. אבל יש הבדל יסודי בין השניים. כשהעם נקהל, הוא עשה זאת בלי מנהיג. ואילו בפרשתנו משה, המנהיג, הקהיל. ההתקהלות הראשונה יצרה קהל; השנייה – קהילה.

בקהל-המונים, היחידים מאבדים את יחידיותם. הלך-רוח קולקטיבי משתלט עליהם, והם מוצאים את עצמם עושים דברים שלא היו מעלים על דעתם לעשות במצב רגיל. ידועים

ה"ויקהל" של פרשתנו שונה לחלוטין. משה ביקש לבנות קהילה על ידי כך שיאפשר לאנשים להרים תרומה אישית למיזם משותף – המשכן. בקהילה, היחידים נשארים יחידים. השתתפותם היא וולונטרית במהותה: "קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה', כֹּל נָדִיב לְבוֹ יְבִיאֶהָ" (לה, ה). ההבדלים הבין-אישיים זוכים להערכה, כי בזכותם יש לכל אדם דבר ייחודי משלו לתרום. היו שנתנו זהב, אחרים נתנו כסף, ועוד אחרים – נחושת. היו שהביאו צמר או עור. אחרים נידבו אבנים יקרות. והיו גם שנתנו מעמלם ומכישוריהם.

לא דינמיקה של המון הנסחף לאמוק קולקטיבי איחדה אותם, כי אם תודעה של תכלית משותפת, של עזרה בהקמת דבר שאיש לא יוכל להקימו לבד. קהילות בונות; הן אינן הורסות. הן מוציאות מאיתנו את המיטב שבנו, לא את הירוד. הן מדברות לא אל הרגשות הנמוכים שבנו, כגון הפחד, אלא אל השאיפות הנעלות שלנו – כגון בניין בית לשכינה בקרבנו.

בשימושה הדייקני בשורש קה"ל ממקדת התורה את תשומת ליבנו לא רק בתוצאה אלא גם בתהליך; לא רק במה שהעם עשה, אלא גם במה שהעם נעשה על ידי כך. כך ניסחתי זאת בספרי (באנגלית) 'הבית שאנו בונים ביחד': "אומה – או לפחות אומה מהסוג שבני ישראל נועדו להיות – נוצרת על ידי כך שהיא יוצרת. הניסים והנפלאות ביציאת מצרים, לא הם שהפכו את ישראל לאומה. לא מכות מצרים, לא קריעת ים סוף, לא המן מן השמיים ולא המים מן הסלע, אפילו לא מעמד הר סיני. כאשר ציווה ה' על משה לתת לבני ישראל לבנות את המשכן, הוא אמר לו בעצם: כדי שקבוצת יחידים תיהפך לאומת ברית, היא מוכרחה לבנות משהו ביחד.

דבריו של צ'רלס מקיי על שיגעון ההמון: אנשים "משתגעים במהירות כשהם בעדר, ועשתונותיהם חוזרים אליהם אט אט כשהם ביחידות". כשהם יחד, הם פועלים כאחוזי תזוית. תהליכי החשיבה הנורמליים מדולגים. לפעמים הדבר מתבטא באלימות; במקרים אחרים, בהתנהגות כלכלית אימפולסיבית המנפחת בועות שווא ענקיות ואז מפוצצת אותן לרסיסים. ההמון נעדר אותה מערכת בקרה פנימית של עכבות ובלמים שיש לנו כיחידים.

אליאס קנט, שספרו 'ההמון והכוח' הוא מן הקלאסיקות בנושא זה, כותב כי "ההמון הוא אותו המון בכל מקום, בכל תקופה ובכל תרבות; הוא שומר על מהות קבועה בכל הקשת האתנית, הלשונית והתרבותית. משהתהווה, הוא מתפרץ במרב האלימות. רק יחיד סגולה מסוגלים לעמוד בפני כוחו המידיבק; הוא תמיד רוצה להמשיך לגדול, ואין שום גבולות מוכנים לגדילתו. הוא עשוי להתהוות בכל מקום שבו נמצאים בני אדם ביחד, והספונטניות והפתאומיות שלו מבעיתות".

ההמון שנקהל סביב אהרון היה אחוז פניקה. משה היה החולייה המקשרת היחידה של העם אל הקב"ה – ומתוך כך, החולייה המקשרת היחידה אל ההנחיות, ההדרכה, הנס והכוח. והנה הוא בושש לבוא, והם לא ידעו מה היה לו. בקשתם לעשות "אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ" הייתה נסגנית (רגרסיבית) ונטולת שיקול דעת. התנהגותם לנוכח העגל – "וַיֵּשֶׁב הָעָם לְאָכַל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" (לב, ו) – הייתה מופקרת. לאחר שמשה ירד מן ההר במצוות ה', הוא ראה "אֵת הָעָם כִּי פָרַע הוּא, כִּי פָרַע אֶהְרֶן לְשִׂמְצָה בְּקִמְיָם" (לב, כה). מראה זה ממחיש את דבריו של קרל יונג: "הפסיכולוגיה של קהל גדול צוללת באורח בלתי-נמנע אל מפלס פסיכולוגיית האספסוף". משה ראה קהל.

"החופש אינו יכול להתקבל מידי כוח חיצוני, אפילו לא מידי אלוהים עצמו. אפשר להשיג אותו רק במאמץ קיבוצי משותף של האנשים עצמם. על כן נקראו בני ישראל לבנות את המשכן. עם נוצר על ידי כך שהוא יוצר. עם נבנה על ידי כך שהוא בונה".

האבחנה בין קהילה לקהל מקבלת משנה חשיבות במאה ה-21. הדוגמה הקלאסית היא האביב הערבי ב-2011. הפגנות מחאה המוניות התקיימו ברוב ארצות ערב: בתוניסיה, באלג'יריה, בירדן, בעומאן, במצרים, בתימן, בסודאן, בעיראק, בכחריין, בלוב, בכווית, בסוריה ועוד. אך עד מהרה התגלה האביב כחורף. הפגנות עוד מוסיפות להתקיים בכמה מן המדינות הללו, אבל רק בתוניסיה הן הובילו להקמת דמוקרטיה חוקתית. מחאות כשלעצמן אף פעם אין בהן די לחולל חברה חופשית. הגיון הוא הגיון הקהל, לא הגיון הקהילה.

הוא הדין גם ברשתות החברתיות – אפילו בארצות חופשיות. הן מפליאות לחזק קהילות קיימות, אך בעצמן אינן יוצרות קהילות. כדי שתתקיים קבוצה יש צורך בהתראות פנים אל פנים, וכן בנכונות להקריב למען הקבוצה. בלעדי אלו, כדברי מרק צוקרברג ב-2017, "הרשתות החברתיות עלולות לתרום לבידול ולבידוד". וכאשר הרשתות משמשות להפגנת צדקנות ("וירצ'ו סיגנלינג"), להכלמה ("שיימינג") ולעיוותים תוקפניים, הן עלולות לברוא צורה חדשה של התנהגות המון: את העדר הדיגיטלי.

בספרו החדש 'עת לבנות', שהופיע באנגלית, טוען יובל לויין שהרשתות החברתיות חותרות תחת חיי החברה שלנו. "הן מעוררות בגלוי את התופעות המסוכנות ביותר לחברה החופשית. הן דוחפות אותנו לדבר בלי להקשיב, לפנות לזולת על דרך

העימות במקום בנועם, להפיץ שמועות ותיאוריות קשר, לזלזל במה שאיננו רוצים לשמוע ולהתעלם ממנו, להפוך את הפרטי לפומבי, לשקף בפשטנות עולם מורכב, להגיב זה לזה במהירות ובקצרות מוגזמות. הן מחריכות את יכולת הסובלנות והסבלנות שלנו, את המידתיות, את ההימנעות, את האיפוק". בקיצור, הן גוררות אותנו להתנהגויות של קהל, לא של קהילה.

חסרונותיהם של הקהלים עדיין כאן. כך גם יתרונותיה של הקהילה, כפי שממחיש הפאב הסקוטי של מלאני רייד ושכניה. אני מאמין שעמל רב נדרש ליצירת קהילה, אך מעטים הדברים בעולם הראויים לעמל קשה כמוה. כאשר אני בונה דבר-מה עם אחרים, אני מגלה את השמחה שבהיכללות בדבר גדול ממה שאוכל להגיע אליו לבדי.